

ПРИЈАВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. Име и презиме кандидата: Александра Шекеровић Контакт адреса: Влада Томановића 34, Сечањ Број телефона: 063/179-91-35 Број индекса: 400002/2022
2. Предлог наслова докторске дисертације (на српском и енглеском језику): Еуфемизми у савременом српском језику: лексичкосемантички, прагматички и лексикографски аспекти Euphemisms in the contemporary Serbian Language: Lexico-semantic, pragmatic and lexicographic aspects
3. Научна област: Филологија Ужа научна област којој припада тема дисертације: Српски језик и лингвистика, лексикологија (лексичка семантика), прагматика, лексикографија
4. Предлог ментора Име и презиме: проф. др Јасмина Дражић Институција у којој је запослен: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду Звање: редовни професор Ужа научна област за коју је наставник односно научни радник изабран у звање: Српски језик и лингвистика Датум избора у звање: 31. 3. 2024.
5. Образложење теме докторске дисертације (до 10000 карактера куцаног текста са размацама): Тема докторске дисертације јесу еуфемизми у савременом српском језику, сагледани из три међусобно повезане перспективе – лексичкосемантичке, прагматичке и лексикографске. Еуфемизми као засебан лексичко-прагматички слој лексикона представљају један од његових најдинамичнијих сегмената, у којем се одражавају културолошке и социјалне особености заједнице. Проучавањем овог феномена могу се открити механизми језичког прилагођавања друштвеним нормама, као и стратегије избегавања табу тема и изражавања у складу са очекивањима адресата. Предложено истраживање може допринети стварању потпуније слике о месту и улози еуфемизма у савременом српском језику и пружити основу за даља истраживања у овој области. Његов значај огледа се и у лексикографском домену, у смислу преиспитивања позиције и квалификације еуфемистичких значења лексема.
5.1. Дефинисање и опис предмета (проблема) истраживања са прегледом владајућих ставова и схватања у литератури у подручју истраживања и позивањем на литературу која је консултована: Од бројних дефиниција појма <i>еуфемизам</i> које постоје у литератури, а од којих га поједине, врло уског значења, ограничавају само на замену табуизираних лексике (Реформатски 1967), за наше се истраживање као најцелисходнија издваја она регистрована у <i>Појмовнику српских лингвистичких термина</i> (у даљем тексту: ПСЛТ) (2023), према којој је еуфемизам свака реч или израз којима се у контексту супституише непристојна, стилски неодговарајућа, груба, увредљива, тешка, табуизирана реч или израз, односно језичко стилско средство „које подразумева употребу блажих речи или израза уместо грубих, тешких, ружних и сл. речи за које је карактеристичан повишен степен експресивности” (ПСЛТ 2023: 246–247). Еуфемизми, према томе, представљају значајан део лексикона неког језика, али и један од уочљивијих показатеља динамике односа између језика и друштва (Кацев 1988). У науци се, у зависности од тога у којој се мери уважавају екстралингвистички, пре свега – социјални, прагматички и културолошки (Кацев 1988; Сеничкина 2022) фактори еуфемизма,

уочавају различити приступи њиховом изучавању. Еуфемизмима се обично приступало са семантичког становишта те су проучаваоци, готово по правилу, настојали да одреде њихова тематска денотативна поља (Матијашевић 1983; Дешић 1987; Кацев 1988; Allan, Burrigde 1991; Dąbrowska 1993; Москвин 2007; Сеничкина 2022). Други, постављајући у центар прагматичку употребу еуфемизма, прилазили су му као комуникацијској стратегији (Allan, Burrigde 1991; Warren 1992; Крысин 1996; Radulović 2016) или као својеврсном говорном чину (Ковшова 2007). У вези са тим, о еуфемизмима је говорено и из социолингвистичког угла (Мршевић-Радовић 1991; Лебда 1993; Клајн 2007; Крысин 2021). Нису усамљени ни погледи на еуфемизам као стилистичко средство (Ахманова 1966; Simeon 1969; Ковачевић 2006; Клајн, Шипка 2008).

Премда многи научници који се баве овом темом еуфемизме описују као вишеслојан феномен, у истраживањима, примећује се, преовладава интересовање за неке њихове појединачне стране. Перспективним, зато, сматрамо свеобухватно проучавање еуфемистичког слоја лексикона на богатом емпиријском материјалу из трију предложених углова. Узимајући у обзир тврдњу коју износи Е. П. Сењичкина, један од еминентнијих савремених проучавалаца еуфемизма и аутор јединог специјализованог речника еуфемизма у руском језику, да различите језичке јединице у различитим функционалним стиливима имају еуфемистичку функцију (Сеничкина 2022: 26), функционално и методолошки најподобније чини се применити управо такву структуру у докторској дисертацији. То значи да се у анализи полази од сваког појединачног функционалног стила ка исказивању ублажавања у њему, да би се, очекивано је, дошло до података о одликама еуфемизације у функционалним стиливима српског језика, али и о њиховим могућим преклапањима и специфичностима. Претпоставља се да ће, по завршетку аналитичког дела, бити могућ целовитији поглед на теме и језичке поступке еуфемизације, као и на комуникативно-прагматичке функције еуфемизма у српском језику. Овакав приступ омогућава да се истражи не само језички слој овога феномена, већ и његове дубље аксиолошке, културолошке и психолошке импликације (Ристић 2004: 197), чиме се наслања на постојећу традицију у српској, али и светској, претежно славистичкој, литератури.

О потешкоћама у лексикографској обради еуфемизма писано је у литератури у неколико наврата (Ковшова 2007; Москвин 2007; Стојановић 2021; Сеничкина 2022; Шекеровић 2024), при чему је истицана и неопходност детаљнијег испитивања традиционалних квалификатора у прагматичкој зони значења, међу којима је и *еуф*. (Ристић 2004: 229). Полазећи од тврдње да проблеми у лексикографској пракси потичу од тога што лексикографска решења претходе нашим теоријским сазнањима (Гортан Премк 2004: 67), тј. системском проучавању неке појаве, неопходним се намеће да добијене резултате применимо на овом пољу, односно да на основу опсежнијег истраживања еуфемистичких образовања понудимо металексикографске смернице за побољшање обраде еуфемизма у савременој српској лексикографској пракси.

5.2. Образложење о потребама научног истраживања:

Еуфемизми представљају један од сложенијих и динамичнијих језичких феномена, јер се јављају на пресеку лексике, семантике и прагматике, те културолошког и историјског контекста. Они нису само средство избегавања непријатних или табуизираних појмова, већ и важан показатељ система вредности једне друштвене заједнице, њених моралних норми и социјалних стратегија комуникације. Потреба за њиховим научним проучавањем произилази из више разлога. Прво, еуфемизми могу дати одговор на то како језик реагује на друштвене промене – нове теме табуизације (попут болести, пола, друштвених криза) условљавају настанак нових еуфемистичких израза, док стари ишчежавају или мењају значење (попут назива злих сила или опасних животиња). Друго, њихова анализа омогућава дубљи увид у језичку слику света говорника српског језика, као и у специфичности националне културе у односу на универзалне теме еуфемизације. Треће, систематско истраживање овог феномена попуњава празнину у српској лингвистичкој литератури, с обзиром на то да, према нашим увидима, нема свеобухватне студије која би интегрисала лексичкосемантички, прагматички

	<p>и лексикографски приступ. Оправданост овога истраживања огледа се и у његовој примењивости: резултати могу послужити у настави српског језика као матерњег или страног, у изради специјализованог речника еуфемизама, у превођењу, као и у бољем разумевању дискурзивних стратегија у савременим медијима. На тај начин, проучавање еуфемизама у српском језику добија не само теоријски, већ и практични значај за лингвистику и шире друштвене науке.</p>
	<p>5.3. Циљ истраживања са нагласком на резултате који се очекују: Докторска дисертација има за циљ да понуди систематско истраживање еуфемизама као запостављеног и маргинализованог лексичко-прагматичког слоја лексикона у српском језику, који у другим срединама већ дуго привлачи истраживачку пажњу. Један од главних циљева овог рада јесте идентификовање доминантних тематских области еуфемизације у српском језику, што подразумева класификацију еуфемизама према лексичко-семантичким групама, као и откривање језичких механизма њиховог настанка. Полазећи од тврдње која се даје у <i>Појмовнику српских лингвистичких термина</i> (ПСЛТ 2023: 247) да „функционалностилска неомеђеност [еуфемизама] условљава и њихову структурну разноврсност”, други од централних циљева рада јесте и утврђивање језичко-стилске, те прагматичке функције еуфемизама у сваком од функционалних стилова прво понаособ, а затим и компаративно, што ће понудити сазнања о месту еуфемизама у функционалним стилима српског језика, као и о евентуалним преклапањима и диференцијалним цртама у еуфемистичкој употреби. Добијени резултати, очекује се, омогућиће утврђивање прецизнијих критеријума и лингвистичких параметара за идентификовање еуфемизама у српском језику, као и долажење до прецизније и комплетније дефиниције еуфемизама од оних које се могу срести у релевантној литератури. Осим тога, циљ нам је да на примеру еуфемизама прикажемо шири поглед на промене које су се у лексичком систему, као најдинамичнијем и изменама најподложенијем језичком подсистему (Николић 2022), дешавају и могу десити услед утицаја различитих ванјезичких фактора. Другим речима, настојаћемо да покажемо да је лексички систем жив организам који се стално мења, а да се еуфемизми као његов, иако периферијски део, много чешће него што може изгледати на први поглед, уплићу у његово ткиво и доводе до померања и промена различите врсте (Кацев 1988: 49; Dąbrowska 1993: 55). Напоследку, докторска дисертација има за циљ и да осветли обраду еуфемистичке лексике у описним речницима српског језика, те да понуди металексикографске препоруке које би побољшале њихов третман у савременој српској лексикографској пракси.</p>
	<p>5.4. Могућност примене очекиваних резултата. Резултати докторске дисертације могу послужити као грађа у различитим антрополошким, социјално-психолошким, комуниколошким и културолошким испитивањима, те у контрастивним истраживањима у оквиру словенских, али и инословенских језика. С друге стране, примењиви су у настави српског језика као матерњег или страног, јер могу допринети успешнијем развоју међукултурне компетенције. Коначно, могућност примене огледа се и у домену лексикографије – на плану побољшања обраде еуфемизама у будућим описним речницима српског језика, али и на плану израде специјализованог речника еуфемизама у српском језику.</p>
6.	<p>Програми истраживања (фазе) и оријентациони садржај докторске дисертације са кратким описом поглавља: Прва фаза подразумева приказ релевантне словенске и инословенске литературе и формирање корпуса истраживања. У другој фази врши се анализа прикупљеног материјала према функционалним стилима. У трећој се фази реализује анализа описа еуфемизама у описним речницима српског језика. Четврта фаза обухвата аналитичку презентацију добијених резултата. Планирани оријентациони садржај докторске дисертације подразумева поглавља:</p>

<p>1. Уводна разматрања. У овом се поглављу планира прецизно дефинисање предмета истраживања, као и успостављање појмовно-терминолошког одређења термина <i>еуфемизам</i> и <i>еуфемистичко значење</i>. Биће представљени и описани методологија, циљеви и корпус истраживања.</p> <p>2. Преглед досадашње литературе о еуфемизмима. У поглављу које се тиче прегледа досадашње литературе о еуфемизмима, представимо погледе на овај феномен од стране кључних словенских, али и инословенских аутора. Посебан одељак биће посвећен досадашњим сазнањима о еуфемизмима у српском језику. Биће речи о мотивацији за настанак еуфемизама.</p> <p>3. Теоријске основе истраживања. Будући да ће, у складу са постављеним циљевима, еуфемизам бити сагледаван кроз призму лексичке семантике и прагматике, нужно је експлицирати одабрани приступ. То значи да је важно одредити однос еуфемизма, као јединице другостепене номинације, са, између осталих, појмовима, конотације, експресивности и експресивизације значења. Кад је реч о прагматичком углу, предочићемо положај еуфемизама у светлу говорних чинова.</p> <p>4. Тематске групе еуфемизама. Ово је поглавље замишљено као лексичко-семантичка класификација регистрованих еуфемистичких образовања. Ослањајући се на тематске групе које су већ издвојене у релевантној литератури, настојаћемо да установимо јединствену тематску поделу еуфемизама у савременом српском језику. Планиран је и краћи културно-историјски осврт на сваку од група, као и преглед досадашњих класификација еуфемизама у постојећој литератури, према тематском критеријуму.</p> <p>5. Место и улога еуфемизама у функционалним стиливима: анализа корпуса. Уз претходно, ово је поглавље друго од централних, у којем ће се приступити анализи еуфемизама према функционалном стилу у којем су забележени. То значи да ће бити анализирани примери из 1. књижевноуметничког функционалног стила; 2. новинарског функционалног стила; 3. разговорног функционалног стила; 4. административног функционалног стила; 5. научног функционалног стила, што ће, већ смо истакли, пружити податке о месту и улози еуфемизама у сваком од стилова, али и сличности и разлике у њиховој употреби.</p> <p>6. Лексикографски аспекти еуфемизама. Треће централно поглавље посвећено је лексикографским особеностима еуфемизама. Будући да смо на примеру једног описног речника савременог српског језика дошли до закључака о неуједначености лексикографског третмана еуфемизама (Шекеровић 2024), у дисертацији ћемо настојати да, обухватајући обимнију српску описну лексикографску традицију, дођемо до још релевантнијих резултата и понудимо металексикографска упутства за побољшање обраде еуфемизама у савременој српској лексикографији.</p> <p>7. Завршна разматрања. У овом су поглављу предвиђени својеврсна рекапитулација истраживања и поглед на даља истраживања еуфемизама. Понудиће се квалитативне и квантитативне специфичности еуфемизама у сваком од анализираних функционалних стилова.</p> <p>8. Прилози. Приложићемо регистар забележених еуфемизама, као и табеларне приказе према статистичком фактору заступљености еуфемизама у функционалним стиливима, што може послужити као основа за даља истраживања еуфемизације у савременом српском језику.</p>	<p>7. Методе које ће бити примењене: У остваривању представљених циљева, служићемо се следећим методама и аналитичким поступцима: (а) квалитативна метода; (б) квантитативна метода; (в) компоненцијална анализа; (г) концептуална анализа и (д) анкета.</p> <p>8. Начин избора, величина и конструкција узорка: Анализа ће бити вршена на стилски и функционално изнијансираном узорку, који је тематски и временски разуђен. То значи да ће узорак чинити одабрани број страница из књижевних дела реномираних српских аутора, доминантно добитника Нинове награде, транскрипти разговорâ из подкаста различите тематике (попут <i>Агеласт</i>, <i>Да сам ја неко</i> и сл.), транскрипти из епизода домаћих серија (попут <i>Јутро ће променити све</i>, <i>Тајне винове лозе</i> и сл.), транскрипти информативног</p>
--	--

програма (попут *Дневник РТС1* и *Дневник Н1*), текстови различитих законских аката (попут Статута Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, Закона о родној равноправности и сл.), одабрани научни и научнопопуларни текстови из области лингвистике и медицине, текстови из дневних листова и часописа (попут листова *Данас*, *Политика*, *Лепота и здравље* итд.), јавно доступне преписке и објаве са друштвених мрежа, те примери којима је аутор сведочио и том приликом их забележио. Важан извор грађе чиниће и резултати добијени анкетом међу ученицима у средњим школама. На тај начин биће обухваћени писани и говорни медиј савременог српског језика, формални и неформални стил, као и социолингвистички разуђен језички идиом.

У делу дисертације који се тиче лексикографских аспеката еуфемизама, корпус ће чинити одреднице, тј. семантичке реализације које су маркиране квалификатором *еуф.* у *Речнику српскога језика* (2018); *Речнику српскохрватскога књижевног језика I–VI* (1967–1976) и *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика I–XXII* (1959–).

9. Место експерименталног истраживања: Експериментално истраживање није предвиђено.

10. Литература и друга грађа која ће се користити (од 10 до 25 библиографских јединица):

1. Ахманова, С. Ольга (1966), *Словарь лингвистических терминов*. Москва: Издательство Советская энциклопедия.
2. Гортан-Премк, Даринка (2004). *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
3. Дешић, Милорад (1987). Еуфемизми. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 30/1, 161–168.
4. Драгићевић, Рајна (2007). *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
5. Матијашевић, Јелка (1983). Еуфемизми и синонимија. *Научни састанак слависта у Вукове дане: реферати и саопштења*, 12/1, 107–116.
6. Кацев, А. М. (1988). *Языковое табу и эвфемия*. Ленинград: ЛГПИ.
7. Ковачевић, Милош (2006). О типовима и стилским особинама дисфемизама и еуфемизама. *Годишњак за српски језик и књижевност*, XX, 8, 193–227.
8. Ковшова, М. Л. (2007). *Семантика и прагматика эвфемизмов: Краткий тематический словарь современных русских эвфемизмов*. Москва: Гнозис.
9. Крысин Л. П (1996). Эвфемизмы в современной русской речи. У: Е. А. Земская (ур.). *Русский язык конца XX столетия*, 384–407.
10. Ларин, Б. А. (1977). Об эвфемизмах. *История русского языка и общее языкознание. (Избранные работы)*. Москва: Просвещение, 101–114.
11. Москвин, В. П. (2007). *Эвфемизмы в лексической системе современного русского языка*. Москва: URSS.
12. Мршевић-Радовић, Драгана (1991). Шаблонски еуфемизми и језичка култура, *Књижевност и језик XXXVIII/4*, 454–459.
13. ПСЛТ 2023: *Појмовник српских лингвистичких термина*. Нови Сад: Прометеј.
14. Сеничкина, Елена (2008). *Словарь эвфемизмов русского языка*. Москва.
15. Сеничкина, Елена (2022). *Эвфемизмы русского языка. Спецкурс. Учебное пособие*. Москва: Флинта.
16. Стојановић, Милица (2021). Еуфемизми и њихова обрада у савременим речницима српског језика. У: *Лексикологија и лексикографија у светлу актуелних проблема* (ур. Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик, Ненад Ивановић). Београд: Институт за српски језик САНУ, 223–238.
17. Allan, Keith, Burridge, Kate (1991). *Euphemism & Dysphemism: Language Used as Shield and Weapon*. New York: Oxford University.
18. Ayto, John (2000). *Dictionary of Euphemisms*. London: Bloomsbury Publishing.
19. Burchfield, Robert (1985). An Outline History of Euphemisms in English. U: D. Enright (ed.), *Fair of Speech: The Uses of Euphemism*, Oxford: Oxford University Press, 13–31.
20. Dąbrowska, Anna (1993). *Eufemizmy współczesnego języka polskiego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

21. Gómez, C. Miguel (2009). Towards a new approach to the linguistic definition of euphemism. *Language sciences*, 31(6), 725–739.
22. Holder, R.W. *How Not to Say What You Mean: A Dictionary of Euphemisms*. New York: Oxford University Press. 2008.
23. Kuna, Branko (2007). Identifikacija eufemizama i njihova tvorba u hrvatskom jeziku. *Fluminensia*, 19(1), 95–113.
24. Neaman, S. Judith, Silver, Carole (1990). *The Wordsworth Book of Euphemism*. Hertfordshire: Wordsworth Reference.
25. Warren, C. Beatrice (1992). What Euphemisms Tell us About the Interpretation of Words. *Studia Linguistica*, 46(2), 128–172.

ПОТПИС КАНДИДАТА:

Александров

НАПОМЕНА:

Поред пријаве теме докторске дисертације, кандидат прилаже:

1. Биографију са тежиштем на ток образовања и усавршавања;
2. Библиографију научних и стручних радова као и саме радове;
3. Личне податке за службену евиденцију Образац бр. 2;
4. Сагласност ментора Образац бр. 3;
5. Оверену фотокопију дипломе о стеченом академском звању магистара наука (за кандидате који пријављују израду докторске дисертације на основу претходно стеченог академског назива магистар наука).
6. Потврду факултета о положеним испитима и испуњеним другим обавезама и научним истраживањима уколико су студијским програмом докторских студија утврђена као услов за пријаву докторске дисертације.

Уколико се докторска дисертација пријављује на језику националне мањине или страном језику, образац се попуњава двојезично (и на српском језику) у складу са Правилима докторских студија Универзитета у Новом Саду.